

Розвиток критичного мислення в процесі вдосконалення іншомовної компетентності в читанні

Березанська Ольга Олександрівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
10.06.2024	Освіта/Педагогіка	378:379.85

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11544590>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття досліджує інтеграцію розвитку навичок критичного мислення в межах спеціалізованих курсів іноземних мов. У ній описано практичні підходи до розвитку критичного мислення за допомогою вправ з читання. Дослідження показало, що включення вправ з читання є цінним інструментом для розвитку навичок критичного мислення при вивченні іноземних мов. Такий підхід дозволяє здобувачам освіти не тільки розуміти мову, але й аналізувати та оцінювати інформацію, представлену в текстах, критично її сприймати та формувати власні судження. Наші результати показують, що інтеграція критичного мислення робить процес навчання іноземної мови більш практичним і захоплюючим, оскільки він відходить від традиційних друкованих завдань і тестів з чітко визначеними правильними та неправильними відповідями, на користь завдань, які стимулюють сумніви та питання, підвищуючи мотивацію та інтерес серед учнів. Дослідження підтвердило важливість інтерпретації мовних нюансів, таких як іронія, сарказм або емоційні аргументи в промовах високопосадовців, для аналізу та розуміння культури та політики країни. Більше того, воно підкреслило важливість надання учням конструктивного зворотного зв'язку, щоб допомогти їм розвивати критичне мислення та мовні навички. Наші результати показують, що розвиток критичного мислення під час курсу іноземної мови може значно покращити навчальні результати та сприяти розвитку когнітивних здібностей студентів.

Ключові слова: критичне мислення, розвиток критичного мислення, карикатури, підходи до формування критичного мислення, тест Уотсона-Глейзера.

Developing critical thinking skills in the process of enhancing foreign language reading competence

Annotation. This article delves into the integration of critical thinking skills development within specialized foreign language courses. It outlines practical approaches to cultivate critical thinking through reading exercises. A study revealed that incorporating reading exercises serves as a valuable tool for fostering critical thinking skills in foreign language learning. This approach empowers learners to not only comprehend the language but also analyze and evaluate the information presented in texts, perceive it critically, and form their own

¹ асистент кафедри, Воєнна академія імені Євгенія Березняка, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1311-9543>

judgments. Our results indicate that integrating critical thinking makes the foreign language learning process more practical and engaging as it moves away from traditional printed tasks and tests with clearly defined right and wrong answers towards activities that stimulate doubts and questions, promoting increased motivation and interest among learners. The study substantiated the importance of interpreting linguistic nuances, such as irony, sarcasm, or emotional arguments in speeches by high-ranking officials, for analyzing and understanding a country's culture and politics. Furthermore, it emphasized the significance of providing learners with constructive feedback to assist them in developing their critical thinking and language skills. Our results indicate that cultivating critical thinking during a foreign language course can significantly improve learning outcomes and contribute to the development of students' cognitive abilities. This approach emerges as a promising method with the potential for widespread application in foreign language teaching. This research contributes to our understanding of the role of critical thinking in effective foreign language communication and has important implications for foreign language teachers and curriculum developers.

Keywords: critical thinking, development of critical thinking, caricatures, approaches to the formation of critical thinking, Watson-Glaser test.

Вступ

Мислити критично — обов'язкова умова аналізу та оцінки інформації, стратегічного планування та спростування неправдивих фактів як у повсякденному, так і в професійному житті. Особливої актуальності це набуває в сучасних умовах існування суспільства, де інформаційний вплив є основним методом маніпуляцій. Значення критичного мислення набуває високого пріоритету і формує цілі розвитку сучасної системи вищої освіти. Останні дослідження ринку праці говорять про те, що інтерес до критичного мислення посилюється, таким чином, серед переліку найважливіших навичок у перспективі на 2030 рік найбільший попит в українських роботодавців матиме емоційний інтелект, уміння працювати в команді, когнітивні навички і критичне мислення[1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Критичне мислення є фундаментальною основою для розвитку філософських теорій Дж. Дьюї, К. Ясперса, М. Хайдеггера, Х.-Г. Гадамера, Е. Фромма та ін. Джон Дьюї у своїй книзі «Як ми мислимо» розглянув, як загальну концепцію критичного мислення, так і вказав на техніки його викладання, які здатні допомогти сучасним викладачам[2]. Енрік визначав критичне мислення як “розумне рефлексивне мислення, спрямоване на прийняття обміркованого рішення щодо суб'єкта або об'єкта довіри та вибору дії”[3]. М. Скривен та Р. Пол представляли визначення критичного мислення як “інтелектуально упорядкований процес об'єктивного аналізу, оцінки інформації (набутої спостереженням, досвідом, роздумами або комунікацією) концептуалізації, застосування, синтезування”[4]. М. Ліпман описує концепцію критичного мислення як “майстерний, відповідальний тип мислення, що сприяє об'єктивному самостійному судженню, який ґрунтується на критеріях, самокоригується та є чутливим до контексту” [5]. Р. Пол розглядає критичне мислення як “мислення про мислення, тобто процес, коли людина мислить для вдосконалення свого мислення” [6]. С. Терно дає визначення критичного мислення як “наукове мислення, що передбачає ухвалення ретельно обміркованих та зважених рішень; це здатність ставити нові запитання, відпрацьовувати різноманітні аргументи, ухвалювати незалежні та продумані рішення, мета яких полягає у встановленні об'єктивної істини”[7].

Розвиток критичного мислення можливий під час будь-яких видів мовленнєвої діяльності, у цій статті ми зупинимось на читанні. Незважаючи, що С. О. Чернишова зазначила, що найбільш розповсюдженими цілями роботи з іноземними текстами є

поповнення загального чи тематичного словникового запасу, відпрацювання вимови слів і виразів, закріплення правил граматики через розбір типових прикладів, що присутні в тексті, і їх повторення[8], Б. Калиняк вважає, що сучасні підходи до викладання іноземних мов повинні ставити за мету не лише розвиток навичок читання, але й розвиток критичного мислення, адаптацію до різноманітних мовних ситуацій та розуміння культурних особливостей[9], тому доцільно розглянути цю тему детальніше.

Мета статті – запропонувати шляхи інтеграції процесу критичного мислення з курсом вивчення іноземної мови за фахом та дослідити, як вправи з читання можуть сприяти не лише засвоєнню мовних навичок, але й розвитку навичок критичного аналізу, оцінки та інтерпретації інформації.

Результати

Здатність мислити критично, як власне і будь-яка розумова здібність людини, не є вродженою, її можна розвинути і покращити через систематичне навчання та практику. На сьогоднішній день існує багато навчальних закладів, які пропонують окремий курс критичного мислення, такі як: Єльський університет (США), Каліфорнійський університет у Девісі (США), Дюкський університет (США), Імперський коледж Лондона (Велика Британія), Мічиганський університет (США), Сіднейський університет (Австралія), Інститут технологій та вищої освіти у Монтерреї (Латинська Америка).

Альтернативою створенню окремого курсу критичного мислення є його впровадження у курс вивчення іноземної мови, оскільки дана стратегія дозволяє ефективніше використовувати час та ресурси та надає можливість інтегрувати відповідні навички критичного мислення у контексті реальних мовних ситуацій. Таку ініціативу підтримала Міжнародна асоціація читачів та університет Північної Айови та представили спільну програму «Читання та письмо для розвитку критичного мислення». Ця програма являє собою розроблену навчальну методичку, яка дозволяє розвивати критичне мислення студентів будь-якого віку, на матеріалі будь-якого предмета, але головною метою даної технології є розвиток навичок критичного мислення при здійсненні таких видів мовленнєвої діяльності, як читання та письмо, а не лише під час говоріння та аудіювання.

Класичні тестові завдання з читання в іноземній мові, такі як заповнення пропусків, вибір правильної відповіді або встановлення послідовності подій, можуть мати деякі обмеження та недоліки. Ці типи завдань часто сприяють поверхневому запам'ятовуванню фактів та відсутності глибокого розуміння тексту, що є небажаним у процесі навчання. Такі завдання можуть обмежувати розвиток критичного мислення, оскільки вони часто мають швидкі та однозначні відповіді, що не сприяє аналізу або обґрунтуванню. На думку Дьюї, основне протиріччя полягає у тому, що саме бажання розв'язати сумніви є рушійною силою, яка змушує людей думати, а навчальна програма побудована таким чином, що викладачі мають всі правильні відповіді[1]. Отже, нові стратегії підготовки вчителів, розподілу ресурсів і викладання повинні акцентувати увагу на зміні або принаймні доповненні друкованих завдань і тестів із правильними і неправильними відповідями на завдання, які здатні викликати сумніви, запитання і головоломки, які розвіюють ці сумніви[10].

Під час розробки вправ для розвитку критичного мислення через роботу з текстами потрібно враховувати широкий спектр аспектів, таких як аналіз, оцінку, висловлювання власних думок та формування висновків. Такі науковці як: Vernon J. Hurte, Ю. Офіцинський, Л.Ямщикова, Л.Ващенко використовували тест Уотсона-Глейзера, як інструмент для визначення рівня критичного мислення, який оцінює п'ять ключових аспектів: здогадку, припущення, дедуктивне міркування, інтерпретацію та оцінку аргументів. Науковці надали перевагу цьому тесту серед інших, оскільки він допомагає

виявити сильні та слабкі сторони в критичному мисленні та може бути корисним для його покращення [11]. Для його більш ефективного використання під час курсу вивчення іноземної мови необхідно модифікувати загальний принцип виконання завдань.

Так секція "Здогадка", яка перевіряє здатність робити логічні висновки, які прямо не сформульовані, зазвичай включає у собі твердження і ряд висновків, заснованих на цьому твердженні. Основна мета полягає в оцінці правильності цих висновків. В модифікованому варіанті здобувачі освіти отримують блок схожих вправ, в яких вони аналізують твердження та припущення, оцінюють їх у відповідності до шкали, та надають коротке письмове пояснення на основі яких зроблені висновки. Після перевірки викладачем, робота повертається студенту для уточнень або пояснення помилок. Окрім того, що здобувачі вдосконалюють знання з іноземної мови, вони навчаються уникати непідтверджених чи хибних здогадок, так ще покращують навички виявлення фейкових новин, оскільки одна з головних особливостей інформаційної пропаганди з пострадянських країн це - викривлення реальних фактів [12]. Цим вдало користуються автори фейкових новин, які цілеспрямовано роблять невірні висновки з реальних фактів. Тому, завдяки цій вправі майбутні співробітники, окрім того, що отримують звичку постійно аналізувати правдивість власних здогадок, розвинути навичку розпізнавати й аналізувати висновки інших людей.

Оцінка припущення. Інколи неправильне трактування висловлювання може призвести до непорозуміння під час спілкування, тому важливо критично відноситись до власних припущень, так і оцінювати, які можливі висновки може зробити ваш співрозмовник, виходячи з ваших тверджень. Якщо непорозуміння можуть виникнути між індивідами однієї національності та соціальної групи, то масштаби розбіжностей, що виникають між особами, які розділені не лише мовою, але й цілим культурним контекстом, є ще більш значущими. В цьому випадку певна фраза може повністю по іншому сприйматися в залежності від культурного контексту. Наприклад, фразу "Ми повинні обговорити це пізніше", іноземець може неправильно інтерпретувати як відсутність інтересу співрозмовника у розмові або вирішенні питання, тоді як насправді це може бути пов'язано лише з пошуком більш зручного моменту для спілкування.

Отже, ефективна комунікація з міжнародними партнерами залежить від вміння розпізнавати припущення у твердженнях інших людей, тому доцільно використовувати тестове завдання секції "Оцінка припущення" під час практичних занять курсу спеціальної мовної підготовки. Тестове завдання складається з ряду тверджень. Після кожного твердження слідує кілька запропонованих припущень. Завдання полягає у тому, щоб вирішити для кожного припущення, чи особа, яка робить дане твердження, насправді має на увазі саме це припущення.

Наприклад, твердження:

"Належна мета освіти у вільному суспільстві — підготувати людину до прийняття мудрих рішень".

Припущення:

1. Люди, які здобули освіту у вільному суспільстві, не будуть приймати нерозумних рішень.
2. Деякі системи освіти в нашому суспільстві не мають належної мети.
3. Деякі види освіти можуть допомогти людям приймати мудрі рішення.
4. У суспільстві, яке не є вільним, людина не може приймати жодних рішень.

Викладач повинен самостійно розробляти варіанти вправи в залежності від особливостей культурного контексту мови, яку вивчають здобувачі освіти. В результаті виконання цього завдання розширить культурну обізнаність, що сприятиме ефективній комунікації в міжнародних та міжкультурних взаємодіях та позитивно вплине на розвиток мовної компетентності, оскільки для успішного виконання завдання

здобувачам освіти необхідно більш детально розбирати твердження та припущення для визначення основної ідеї.

Інтерпретація інформації. Карикатури часто фігурують у французьких новинах, особливо у виданнях, які мають сатиричний або гумористичний акцент. Наприклад, видання, такі як "Charlie Hebdo", відомі своїми провокаційними карикатурами та сатиричним підходом до подання новин. Однак інші газети та журнали також включають карикатури у свої матеріали, особливо у розділах, присвячених політиці, культурі або соціальним питанням. У процесі інтерпретації іноземних карикатурних текстів часто виникають проблеми, зумовлені тим, що карикатури відображають історичні події та персонажів, що мають велике значення, але без глибокого розуміння культурних особливостей іншої країни чи суспільства, може бути важко розкрити справжній сенс та гумор карикатур.

Рис. 1 Карикатура на Ердогана [13]

Наприклад, без культурної обізнаності важко зрозуміти карикатуру про поразку Ердогана на муніципальних виборах у

Туреччині. Тому, що "Poisson d'avril" (досл. квітнева рибка) - це французький еквівалент Дня сміху або Дня дурня, який відзначається 1 квітня. Відзначення свята "Poisson d'avril" зазначається саморобними рибами, які часто прикріплюються до спини жертви жарту (рис. 1).

Карикатури часто використовуються для політичної або соціальної критики, проте їх значущість можуть бути незрозумілими тому, що карикатури можуть використовувати мовний гумор та іронію, які можуть бути важкими для розуміння для тих, хто не володіє мовою на високому рівні. Тому, доцільно використовувати карикатури з автентичних газет для занурення у культурні та історичні аспекти та для вивчення мовних виразів та ідіом.

Дедуктивне міркування. Дана секція підходить для ознайомлення здобувачів освіти з основами дедуктивного міркування, а саме силогізмом та силогічними зв'язками, які були введені ще Аристотелем для структурування логічних аргументів[]. Тому, що структура тестового завдання сама по собі і є силогізмом - кожна вправа складається з кількох тверджень (засновок), за якими йдуть кілька запропонованих висновків. Вправа доцільна у використанні під час курсу спеціальної мовної підготовки через ряд причин.

По-перше, категоричний силогізм підходить для вивчення та відпрацювання використання неозначених прикметників та займенників у французькій мові, тому що засновки та висновки часто містять прикметники та займенники типу *aucun* (жоден), *aucune* (жодна), *personne* (ніхто), *rien* (нічого), *certains* (деякі), *plupart* (більшість), *plusieurs* (багато). По-друге складання власних силогізмів допоможуть будувати лише обґрунтовані та логічні власні аргументи та перевіряти аргументи опонентів. По-третє завдання такого вигляду допоможуть додати інтерактивність під час занять - Шерон Кей у своїй роботі радила під час складання силогічних зав'язків використовувати графічні моделі для уникнення помилок і кращого візуального розуміння загальної картини [14].

Оцінка аргументів. Дане завдання сприяє навчанню здобувачів освіти розрізняти сильні аргументи від слабких, що є важливим для уміння приймати обґрунтовані рішення. На початку курсу спеціальної мовної підготовки, здобувачі освіти можуть виконувати класичний варіант завдання з подальшим обговоренням своїх відповідей та відстоюванням свої поглядів. Надалі слухачі зможуть самостійно складати власні аргументи на підтримку певного твердження, що сприятиме розвитку аналітичних та критичних навичок, та формуванню обґрунтованих думок і висновків в іноземній мові.

Для розвитку навичок у оцінці аргументації корисно аналізувати промови високопосадових посадових осіб, таких як президенти, прем'єр-міністри, міністри закордонних справ і т. д., оскільки вони є важливим джерелом відображення культурних, політичних та економічних цінностей країни чи організації. Також, в промовах часто використовують мовні засоби для підкріплення аргументів, такі як риторичні прийоми, метафори, аналогії тощо. Поглиблене вивчення таких прийомів допомагає не лише розширенню лексичного запасу, а й навчає розрізняти емоційно забарвлені висловлювання від об'єктивних фактів.

Отже, розуміння промов високопосадових осіб може допомогти збагатити розуміння культури та політики країни, а їх аналіз може бути корисним для розвитку вміння оцінювати аргументи, оскільки вони представляють складні та різноманітні приклади аргументації, які вимагають критичного мислення та аналізу.

Висновки

В ході проведеного дослідження було встановлено, що використання вправ з читання є важливим інструментом для розвитку критичного мислення у процесі вивчення іноземної мови, оскільки це дає можливість не лише розуміти мову, але й аналізувати та оцінювати інформацію, що міститься в текстах, сприймати її критично та формувати власні судження. Також, інтеграція критичного мислення робить процес вивчення іноземної мови більш практичним та цікавим, оскільки він передбачає відхід від традиційних друкованих завдань та тестів з чітко визначеними правильними та неправильними відповідями на користь завдань, які стимулюють сумніви та запитання, що сприяє підвищенню мотивації та зацікавленості здобувачів освіти у вивченні мови. На основі проведеного дослідження була обґрунтована важливість інтерпретації мовних нюансів, такі як іронія, сарказм, або емоційні аргументи у промовах високопосадовців для аналізу та розуміння культури та політики країни та важливість надавання здобувачам освіти конструкторного зворотнього зв'язку, щоб допомогти їм розвивати свої навички критичного мислення та мови. Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що розвиток критичного мислення під час курсу вивчення іноземної мови може значно покращити результати навчання та сприяти розвитку когнітивних навичок студентів. Це робить даний підхід перспективним методом, який може бути широко застосований у викладанні іноземних мов.

Перспективи подальших досліджень. Дослідити підходи розвитку критичного мислення за допомогою проведення дискусій та дебатів під час курсу вивчення іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Future of Work 2030: як підготуватись до змін в Україні. Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності». URL : <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/07/Future-of-Work-research-Ukr.pdf> (дата звернення: 14.05.2024).
2. J. Dewey. How We Think. *Middle Works*. 1910. Vol. 6. 179 p.
3. R. H. Ennis, «Critical Thinking Assessment», Hampton Press, 2003.
4. M. Scriven, R. Paul, «Defining Critical Thinking. Summer», National Council for Excellence in Critical Thinking, 1987.
5. M. Lipman, Thinking in education. New York, USA : Cambridge University Press, 1984
6. R. Paul, «Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly», Changing World. Santa Rosa. Ca: Foundation for Critical Thinking, 1993.
7. С. Терно. Критичне мислення: динаміка та сфера застосування. *Наукові праці історичного факультету Запорізького нац. ун-ту*. 2016. Вип. 46, С. 310-315
8. С. Чернишова. Методи роботи з тематичним текстом на заняттях з англійської мови. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. Вип.V(36), С 14 – 16
9. Б. Калиняк. Розвиток критичного мислення на заняттях англійської мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти технічного спрямування. *Наукові записки*. 2020. Вип. 187, С 660 – 664
10. Дж. Хейбер. Критичне мислення. Київ: ArtHuss, 2023. 198 с.
11. Я. Деркач, Т. Романів. Тестування як ефективний засіб поточного контролю на уроках іноземної мови. *Молодий вчений*. 2018. Вип.61, С. 400 – 4002
12. В. Посмітна. Особливості антиукраїнської маніпулятивної пропаганди в сучасних умовах. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2023 Вип. 59, С 35 – 38
1. фото
13. Turquie : défaite surprise de Erdoğan aux municipales. *Le monde.fr*. URL : <https://www.lemonde.fr/blog/cartooningforpeace/2024/04/02/turquie-defaite-surprise-de-erdogan-aux-municipales/> (дата звернення: 14.05.2024).
14. Sharon Kay. An Examination of Factors Predicting the Academic Success of Undergraduate Second-Language Learners in the United Arab Emirates. *Athens Journal of Education*. 2022. Vol. 9. 711-724